

tutularak 4 kişilik öğrenci grubu seçilmiştir. Öğrencilerimiz her bakımdan başarı göstermişler ve İrfan Töz X. Kimya Olimpiyatında bir bronz madalya almıştır. Şunu da belirtelim ki 1978-1979 ÜSS'da en yüksek puanı gene İrfan Töz almış, diğer öğrencilerimiz de ilk elli en yüksek puan alan öğrenciler arasına girmişlerdir.

XI. Kimya Olimpiyatı Temmuz 1979'da Rusya'nın Kazan şehrinde yapılacaktır. Şimdilik 20 ülkenin katılmayı bildirdiği bu Olimpiyatlara Türkiye de katılmak istemektedir. Geçen seneki yarışmaların ışığı altında öğrencilerimizin daha iyi hazırlanarak daha başarılı sonuçlar elde etmesi en büyük arzumuzdur. Bu konuya ilgi gösteren lise iki ve üçüncü sınıftaki öğrencileri-

miz daha fazla bilgi için TÜBİTAK'a başvurabilirler ve 1977 - 1978 Olimpiyat hazırlık sorularını elde edebilirler.

1979 ve daha sonraki Kimya Olimpiyatlarına kendilerini hazırlamak isteyen öğrencilerimize yardımcı olabilmek için Bilim ve Teknik Dergisinin bundan sonraki sayılarında X. Kimya Olimpiyatında sorulan soruları ve cevaplarını yayınlayacağız. Bu sorular ilk bakışta zor gibi gelmekle beraber, lise programına başarı ile devam etmekle ve özellikle modern Kimya laboratuvar deneylerini yapmakta olan dikkatli öğrencilerimiz bunları çözmekte pek güçlük çekmeyeceklerdir. Gençlerimizi şimdiden Olimpiyat hazırlık sınavlarına çalışmaya davet eder, başarılar dilerim.

ROMA'DA VE

GÜNÜMÜZDE AİLE

Dr. Ergin KORUR

Eski Roma'da aile geniş anlamıyla bir ev çatısı (domus) altında yaşayan ana - baba, çocuklar, bunların akraba ve yakınları ile yanlarında oturup çalışan diğer kimselerden bir araya gelirdi. Geniş anlamıyla bugünün ailesini de aynı şekilde tanımlayabiliriz. O halde aile yapısında dış görünüş açısından Eski Roma Devletinin kurulduğu varsayılan M.Ö. 753 yılından günümüze kadar geçmiş olan 2731 sene içinde hiçbir fark olmamıştır. Ancak bu görünüş aldatıcıdır. Aslında gerek aile üyeleri arasındaki ilişkilerin, gerekse aileyi bir arada tutan bağların özelliğinde bu süre içinde muazzam değişiklikler meydana gelmiştir.

Önce eski Roma ailesine bir göz atalım: Eski Roma'da bir vatandaş mutlaka bir aile (familia) üyesi olarak yaşamaya mecburdu. Ailede en imtiyazlı durumda olan kimse aile babası (pater familias) idi. Pater familias'ın karısı, çocukları, ailenin yanında oturup çalışan kimselerin şahıs ve malları üzerindeki yetkileri mutlaktı. Çocuklar yirmibeş yaşını dolduruncaya kadar reşit yani haklarını kullanmaya ehil sayılmazlar, erkek çocuk ancak evlenip ayrı bir aile kurduğu zaman babasının hükmünden kurtulup kendi başına pater familias olurdu. Kız çocuk ise evlendiği zaman sadece babasının hakimiyeti altından çıkıp kocasının hakimiyeti altına girerdi. Pater

familias'a Roma kanunlarının tanıdığı yetkiler bugünkü ölçülerle şaşılacak derecede genişti. Pater familias meselâ yeni doğmuş çocuğunu ister kabul eder, ister evden uzaklaştırabilir, hattâ isterse başka bir kişiye köle olarak satabilirdi. Ancak hür Roma vatandaşı olan çocuğunu Roma şehri içinde değil, şehir hududu sayılan Tiber nehrinin ötesinde satmaya mecburdu. Tabiidir ki evindeki köle veya esiri satmakta böyle bir kayıda bağlı değildi. Pater familias kendi düşüncesine göre suç işlemiş herhangi bir aile üyesini istediği gibi cezalandırabilir, hattâ önceden aile büyüklüklerinin ve akrabalarının reyini almak şartıyla haklarında ölüm cezasına bile hükmedebilirdi. Bu son yetki ancak Roma'nın kuruluşundan çok sonra, son devir imparatorlarından biri olan Septimus Severus'un imparatorluğu devrinde (M.S. 193 - 211) pater familias'ın elinden alınmıştır.

Pater familias'ın evinde yaşayan aile üyelerinin yalnız şahısları üzerinde değil, malları üzerindeki yetkileri de çok genişti. Bunların mallarını dilediği gibi kullanabilir, yönetebilir, elden çıkarabilirdi. Ancak imparatorluğun ilanı ile başlayan klasik devirde (M.S. I - III. yüzyıl) askere giden erkek evlâdın harpte kazandığı ganimetlere yalnız başına sahip olabileceği kabul edilmiş,

önemli dinî ve idarî rütbelere yükselmiş çocukların babalarından bağımsız olarak mallarını idare hakkı tanınmıştır. Kız çocuklarının ailedeki durumu erkek çocuğun durumundan daha da kötü idi. Evlenme (conubio) ile durumları düzelmez, ancak merasimle baba evinden koca evine devredilirlerdi. Evlenme merasimi evlenecek kız evlâdın beş Roma'lı şahit huzurunda söylenmesi adet olmuş kutsal sözlerin telâffuzu ile kocasının ailesine satılması şeklinde yerine getirilirdi. Roma'nın son devirlerinde artık bu kutsal sözlerden de vazgeçilmiş, basit bir satış işlemi yeterli sayılmıştır. Usus adı verilen evlenme şeklinde ise bir yıl süre ile bir Roma vatandaşı ile devamlı ilişki kuran kadın artık o kimsenin hükmü (potestas) altına girmiş sayılırdı.

Pater familias'ın yanında çalışan esir ve köleler ise en fena durumda olan kimselerdi. Hatta bunlar Roma hukuk anlayışı açısından bir "kimse" bile sayılmamakta idiler. Roma hukukuna göre köle veya esir haklar ve borçlar edinebilen bağımsız bir kimse değil, tıpkı bir at veya bir dolap gibi atılıp satılabilen bir çeşit taşınır maldı. Bu prensip "servus nullum caput habet" yani "kölenin şahsiyeti yoktur" şeklinde belirtiliyordu. Bu yüzdendir ki köle bir başkasına zarar verse köleye değil ancak onun efendisi olan pater familias'a dava açabilir, tersine bir başkası köleye zarar verirse ona karşı köle değil ancak efendisi pater familias dava açabilirdi.

Şimdi de günümüzün ailesini gözden geçirelim: Günümüzün modern toplumunda aile reisinin diğer deyimle "koca"nın yetkileri eski Roma'ya göre fevkalâde daraltılmıştır. Meselâ İsviçre Medenî Kanunu'ndan tercüme edilerek 1926'da yurdumuzda yürürlüğe girmiş ve eski Mecelle'nin yerini almış olan Türk Medenî Kanunu'nun 152. maddesi "Koca evlilik birliğinin reisi" demektedir ve kocanın yetkileri arasında evin seçimi (Madde 152), evlilik birliğinin dışı karşı temsili (Madde 154), karısının bir iş veya sanatla uğraşmasına izin vermek (Madde 159) gibi bazı hususlar sayılmaktadır. Aynı kanunun 318 - 321. maddelerinde "ev reisi" hakkında kaideler konmuşsa da bunlar örfî göre "ev reisi" olan kimseye haktan çok diğer aile üyelerinin şahıs ve mallarına ihtimam ve bakım gibi vazifeler yüklemektedir. Gene aynı kanunun onbirinci maddesine göre onsekiz yaşını dolduran kimse reşittir, yani ister erkek ister kadın olsun, haklarını kullanmakta tam yetkiye sahiptir.

Devletler hukukunda da daha zayıf durumda olan aile üyelerinin durumu son zamanlarda

sayısı gitgide artan önemli milletlerarası anlaşma ve bildirimlerle korunmuş bulunmaktadır. 1945'te hazırlanmış olan Birleşmiş Milletler Anayasası'nın giriş kısmında erkek - kadın bütün insanların ırk, dil ve cins farkı gözetmeksizin eşit olduğu belirtilerek insanın insan üzerinde her türlü tahakkümü reddedilmektedir. Bu prensip 1950 yılında Roma'da imzalanan "Avrupa İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi"nde de tekrarlanmıştır. 1 Ağustos 1975'te imzalanmış olan Helsinki Anlaşması'nda da insan haklarına ait bölümler yer almaktadır. Ayrıca Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1967'de "Kadınlara ayırıcı muamele yapılmasını tasfiye hakkındaki bildiri"yi de kabul etmiştir. Köle ve esir ticareti ise daha onsekizinci yüzyıl sonlarından itibaren gerek ülkelerin tek taraflı kararları ile gerekse milletlerarası sözleşmelerle yasaklanmaya başlamıştır. İngiltere 1807'de köle ticaretini durdurmuş, Viyana Konferansı sonunda 8 Şubat 1815'te imzalanan Viyana Beyannamesi ile köle ticareti yasaklanmış, kölelik Fransa'da 1849, Amerika Birleşik Devletlerinde ise 1865'te kaldırılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu zenci esir ticaretini 1856'da, bunun dışında kalan erkek esir ve köle satışını 1890'da, cariye yani kadın esir ve kölelerin alınıp satılmasını Meşrutiyet'in ilânından sonra 1909'da yasaklamıştır. Ayrıca milletlerarası alanda Milletler Cemiyeti Genel Kurulu'nun 23 Eylül 1936'da kabul ettiği sözleşme ve Cenevre'de 1956'da toplanan milletlerarası konferansın sonra imzalanan sözleşme ile "Köleliğin, köle ticaretinin ve köleliği benzer her çeşit müesseseler ve tatbikatın kaldırılması" kararlaştırılmıştır. Türk Anayasası'nın "Eşitlik" başlığını taşıyan 12. maddesi ise "Herkes dil, ırk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din ve mezhep ayrımı gözetmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz." diyerek günümüzün modern prensiplerini benimsediğini belirtmiş bulunmaktadır.

Roma'nın ailesinden bugünün ailesine nasıl geldik? Aslında Roma ailesinin yapısı ile günümüz ailesinin yapısı arasında bu büyük değişiklikleri yaratan unsur insanın fikir yapısında ve toplumsal adalet düşüncesindeki gelişme olmuştur. Romalı'ya pek tabii ve pek âdil görünen bazı kurum ve kurallar bugünün insanına fevkalâde adaletsiz, zalimce hatta saçma görünmektedir. Günümüzde bir kimsenin başka bir kimsenin kölesi olabileceğini düşünmek bile insan vicdanını isyan ettirmekte, hele bir kadını babasının ailesinden kocasının ailesine satışla devreden taşınır bir mal gibi görmek modern toplum ilkelere tamamen ters düşmektedir. Hatta bugün

pekçokları erkeğe "koca" ve "aile reisi" sıfatıyla tanınmış ev seçme; karısının meslek ve sanat ile uğraşmasını men gibi yetki kalıntılarının da kaldırılmasını istemektedir. Bu konuda en ileri giden Federal Almanya Cumhuriyeti kadının kocasının soyadını alma mecburiyetini bile kaldırmış bulunmaktadır. Ayrıca bütün gelişmiş ülkelerde küçük çocukların ve aile yanında çalışan diğer kişilerin haklarının daha da iyi şekilde korunması için toplumsal ve yasal çalışmalar yapılmaktadır.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz: Aile konusunda insan adalet düşüncesinin gelişimi diğer toplumsal alanlardaki gibi devamlı olmuş, hiçbir zaman olduğu yerde durmamıştır, bundan sonra da durmayacaktır. İleriki yüzyıllarda ailenin nasıl bir şekil alacağını doğrulukla tahmin etmek zordur, fakat Roma'dan bugüne kadar kaydedilen gelişme eğilimi aynı doğrultuda devam ederse gelecekte aile üyeleri arasındaki ilişkilerin aile

reisinin tahakkümü altında eşitsizlik, korku ve otoriteye dayanan bir zorunlu bağlılık olmaktan çıkarak gitgide işbölümü ve işbirliğine dayanan demokratik bir hayat ortaklığı haline geleceğini söyleyebiliriz.

FAYDALANILAN ESERLER:

Koschaker, Roma Hukuku'nun Ana Hatları, Ankara 1975 (Kudret Ayiter tarafından çevrilmiş ve modernize edilmiş yeni baskı); Rado, Roma Hukuku Dersleri, İstanbul 1969; Schwarz, Roma Hukuku Dersleri, İstanbul 1965; Göktürk, Aile Hukuku, Ankara 1955; Oğuzoğlu, Medeni Hukuk Cilt 2, Aile Hukuku, Ankara 1963; Velidedeoğlu, Türk Medeni Hukuku, İstanbul 1963; Akıntürk, Aile Hukuku Dersleri, Ankara 1967; Alsan, Yeni Devletler Hukuku Cilt I - II, Ankara 1951 - 1955; Lütem, Devletler Hukuku Cilt I, Ankara 1956, Cilt II, İstanbul 1958; Meray, Devletler Hukukuna Giriş, Ankara 1968; Türk Ansiklopedisi, Ankara (muhtelif fasiküller).

- *İnsan kendisiyle barışık iken ve belirli bir işi olduğu zaman, bir köşeye çekilmesi güzel bir şeydir.*

GOETHE

- *Olgun bir okuyucu çok kez başkasının yazdıklarında yazarın düşünmediği güzellikler bulur, okuduklarına daha zengin anlamlar ve renkler kazandırır.*

MONTAIGNE

- *Verdi'nin ünlü bir eserini ünlü orkestra şefi Arturo Toscanini seslendiriyordu. Yapıt bittikten sonra komponist, şefi ayakta şu sözlerle karşıladı:*

— *Toscanini, sen benim aklımdan geçen, fakat bir türlü notalarla ifade edemediğim şeyleri, sanki kafamdan geçenleri biliyormuşsun gibi çaldın.*

X X X

- *Ünlü İngiliz yazarlarından H. G. Wells, yetmişinci doğum yılı kutlanırken bir konuşma yapmış ve bu konuşmada, o anda yapılan törenin ona, çok küçükken sütninesinin "haydi Mister Henry, yatma zamanı geldi", dediği sırada neler duyduğunu hatırlattığını söylemişti. "Saatli gelince çocuk itiraz ediyor, fakat içinden duyuyor ki uykusu gelmiştir ve yatak onun için çok istediği bir dinlenme olacak. Well ilâve ediyordu: "Ölüm o da şefkatli ve ciddi bir sütnine, saati gelince bize "Haydi Mr. Henry, yatma zamanı geldi diyor. Biraz istememezlik ediyoruz, fakat biliyoruz ki, dinlenme zamanı gelmiştir ve içimizdeki dilek de bu dinlemeyi beklemektedir".*

André MAUROIS
(Yaşama Sanatı)